

YALPI TALAB - YALPI TAKLIF MODELI

Umirov A. T.

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti "Iqtisodiy xavfsizlik" kafedrasida dotsenti, PhD

Xayrillayev Davrbek

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti BIA 70 guruh talabasi

Annatsiya; Avvalambor bizga ma'lumki, Har qanday bozorda vaziyat talab va taklif o'rtasidagi nisbatga bog'liq bo'lib, ular hajmlarining o'zgarishi baholarning o'zgarishini keltirib chiqaradi. Baholarning o'zgarishi esa talab va taklif hajmlariga ta'sir ko'rsatadi.

Kalit so'zlar; milliy bozor, pulning aylanish tezligi, foiz stavka, yalpi taklif.

Alohida tovarlar va xizmatlar bozorida bunday bog'liqlik talab va taklif modeli yordamida tadqiq qilinadi.

Baholar darajasi va talab qilingan milliy mahsulot hajmi o'rtasidagi bog'liqlikni ifoda etuvchi chiziq yalpi talab egri chizig'i deb ataladi.

Milliy bozorda AD-egri chizig'ining traektoriyasini, ya'ni uning quyiga egilganligini, avvalo pulning miqdoriy nazariyasi tenglamasi yordamida izohlash mumkin: $MV=Y P$

Bu erda: M – muomaladagi pul miqdori; V – pulning aylanish tezligi;

R – iqtisodiyotdagi baholar darajasi (baholar indeksi); Y – talab qilinayotgan real ishlab chiqarish hajmi.

Foiz stavkasi samarasi shuni bildiradiki, yalpi talabning egri chiziq bo'yicha surilishi narxlar darajasi o'zgarishining foiz stavkasiga bo'lgan ta'siriga bog'liq. Foiz stavkasining o'zgarishi investitsiya xarajatlari hajmiga va pirovardida yalpi taklab hajmiga ta'sir ko'rsatadi.

Boylik samarasi yoki real kassa qoldiqlari samarasi shuni bildiradiki, narxlar darjasining oshishi, jamg'arilgan moliyaviy aktivlari real xarid qobiliyatini pasaytirib yuboradi. Natijada olingan daromadning ko'proq qismi jamg'ariladi va iste'mol xarajatlari hajmi pasayadi. Bu esa yalpi talabning kamayishini keltirib chiqaradi. Import xaridlar samarasi shuni bildiradiki, biror mamlakatda tovar va xizmatlarning ichki narxlaritashqi narxlarga nisbatan oshib borsa, shu mamlakatda ishlab chiqarilayotgan tovar va xizmatlarga talabkamayadi va o'z navbatida shu mamlakatda import mahsulotlarga bo'lgan talab oshadi. Va, aksincha, ichki narxlarning pasayishi importning kamayishiga va eksportning oshishiga yoki YaIMga talab oshishiga olib keladi.

Yalpi taklif deganda muayyan baholar darajasida ishlab chiqarilishi va taklif qilinishi mumkin bo'lgan tovar va xizmatlarning (YaIMning) real hajmi tushuniladi. Yalpi taklif egri chizig'ining Keynes kesmasida iqtisodiyotni nisbatan qisqa muddatda amal qilishini xarakterlaydi.

Bir soʻz bilan aytganda, yalpi taklif va yalpi talab oʻrtasidagi muvozanatning buzilishi makroiqtisodiy beqarorlikni keltirib chiqaradi. Jumladan “jahon moliyaviy inqirozining yuzaga kelishida asosiy sabab - moliyaviy resurslar bilan real ishlab chiqarish hajmi oʻrtasidagi mutanosiblikning keskin buzilishi hisoblanishini taʼkidlash lozim. Pul muomalasi qonunlaridan maʼlumki, iqtisodiyot sogʻlom va barqaror amal qilishi uchun muomalaga chiqarilayotgan pul massasi bilan tovar va xizmatlar ishlab chiqarish real hajmi oʻrtasida muayyan nisbatga amal qilinishi lozim. Biroq, milliy iqtisodiyotlarning baynalminallashuvi va globallashtirish jarayonlari pul muomalasining amal qilishiga ham oʻz taʼsirini oʻtkazib, dastlab ayrim mamlakatlar, masalan AQShda, keyinchalik koʻplab mamlakatlarda mazkur qonunga rioya qilishning zaiflashuviga, keyin esa uni umuman eʼtiborga olmaslikka qadar olib keldi”. Natijada muomaladagi pul massasi (yalpi talab) tovarlar va xizmatlar hajmi oʻrtasida muvozanat buzildi, va moliyaviy inqiroz iqtisodiy inqirozga aylandi. Shu sababli ham makroiqtisodiy siyosatning asosiy vazifalaridan biri makroiqtisodiy muvozanatni taʼminlashdan iboratdir. Bunda yalpi talab va yalpi taklifning dinamik muvozanatiga erishish uchun yalpi talabni ragʻbatlantirish yoki cheklash siyosati, shuningdek yalpi taklifni ragʻbatlantirish siyosati qoʻllaniladi. Yalpi talabni ragʻbatlantirish siyosatining koʻrinishlariga daromadlarni oʻstirish, soliqlarni kamaytirish, bank kreditlarini arzonlashtirish, narxlarni cheklash tadbirlari kirsam, yalpi taklifni ragʻbatlantirish siyosatida investisiyalarni ragʻbatlantirish, ishlab chiqaruvchilarga soliq yukini pasaytirish, eksportchilarni qoʻllab quvvatlash va h.k. choralar kiradi.

Xulosa qilib aytganda, AD-AS modeli umumiy makroiqtisodiy muvozanat modeli boʻlib milliy bozorni qisqa va uzoq muddatga tahlil qilish imkonini beradi. AD-AS modeli iqtisodiy tebranishlarni tahlil qilish va baholash uchun asos yaratadi. Yalpi talab – uy xoʻjaliklari, korxonalar, hukumat va chet ellik xaridorlarning baholarning maʼlum darajasida iqtisodiyotda ishlab chiqarilgan yakuniy tovarlar va xizmatlarning umumiy hajmiga boʻlgan talabidir. Baholar darajasi va talab qilingan milliy mahsulot hajmi oʻrtasidagi bogʻliqlikni ifoda etuvchi chiziq yalpi talab egri chizigʻi deb ataladi AD egri chizigʻi traektoriyasini pulning miqdoriy nazariyasi tenglamasi bilan hamda baho omillari boʻlgan foiz stavkasi samarasi, boʻylik samarasi va import xaridlari samarasi bilan izohlash mumkin. Bahodan boshqa omillar taʼsirida AD egri chizigʻi oʻngga yoki chapga siljiydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xadjaev X.S., Karimov F.Sh. Mikroekonomika. Uchebnoe posobie T.: “Iqtisod-moliya”, 2016. -169 s.
2. E.Ergashev., Bakieva I.A., Fayziev Sh.Sh., Shermuxamedov B.U. “Mikroiqtisodiyot. Makroiqtisodiyot” Darslik. T: “Iqtisod-Moliya”, 2019. 629 b.
3. Bakieva I.A., Xoʻjaev H.S., Muxitdinova M.S., Fayziev Sh.Sh. “Mikroiqtisodiyot” oʻquv qoʻllanma. T: “OʻFMJN”, 2018. 437 b.
4. N.Gregory Mankiv. Principles of Microeconomics. 7th edition. 2021. 519 pages.
5. Mankiw N.Gregori. Macroeconomics. 10th edition. Harvard University. NY.: orth Publuthers, 2019. -602 b.